

**Michał
Prończuk**



A

**Dlaczego ATEIZM
to urojenie?**

CZYLI - PODSTAWOWE BŁĘDY ATEISTÓW

Dlaczego ATEIZM to UROJENIE?

Czyli podstawowe błędy ateistów

Michał Prończuk



COMPASSION 2016

Dlaczego ateizm to urojenie?
Czyli podstawowe błędy ateistów
ISBN 978-83-7978-104-1

copyright © 2016 Michał Prończuk
Wszelkie prawa zastrzeżone.

Korekta:
Magda Zubrycka
Projekt okładki:
Krzysztof Troszczyński

Wydano nakładem:
Instytut Wydawniczy „Compassion”, Szczecin
www.compassion.pl, biuro@compassion.pl

Spis treści

<i>Wstęp</i>	7
Rozdział 1: Racjonalny dyskurs	19
<i>Jakie są cechy racjonalnego dyskursu?</i>	19
<i>Kryterium prawdy lub apologetyka założeń</i>	21
<i>Wnioskowanie</i>	48
<i>Racjonalny dyskurs jest możliwy</i>	37
<i>Błędy formalne i materialne</i>	50
<i>Reguły Grice'a</i>	55
<i>Zasady Naessa</i>	58
<i>Błędy i chwyt retoryczny</i>	60
Rozdział 2: Christopher Hitchens	73
<i>Ekwiwokacja</i>	75
<i>Kłamstwa</i>	75
<i>Równia pochyła</i>	79
<i>Słomiana kukła</i>	82
<i>Sprzeczność</i>	83
<i>Kradzież</i>	86
<i>Generalizacja</i>	92
<i>Ad misericordiam</i>	94
<i>Ad ignorantiam</i>	95
<i>Tendycyjne przedstawianie poglądów</i>	97

Rozdział 3: Richard Dawkins	99
<i>Błędy materialne</i>	99
<i>Niekonsekwencja (argumentacja pozorowana)</i>	105
<i>Tendencyjne przedstawianie poglądów</i>	109
<i>Kłamstwo</i>	117
<i>Błędne Koło</i>	118
<i>Argument ad misericordiam</i>	122
Podsumowanie	127
Bibliografia	135

Natomiast Pana, Chrystusa, poświęcajcie w waszych sercach, zawsze gotowi do obrony przed każdym, kto domaga się od was zdania sprawy z nadziei, która jest w was (...).

*1 List Piotra 3,15
(Biblia Ewangeliczna, Przekład dosłowny)*

Wstęp

Niniejsza książka opiera się na mojej pracy, kończącej studia na Wyższym Baptistycznym Seminarium Teologicznym w Warszawie pod kierunkiem dr. Janusza Kucharczyka. Dokonałem w niej jednak wielu przeróbek i poprawek, by była bardziej przejrzysta i mniej akademicka. Nie wiem, czy ta operacja ostatecznie zakończyła się sukcesem, jednakże jestem przekonany, że w tej książce każdy znajdzie coś dla siebie.

Być może wielu z Was, drodzy czytelnicy, zastanawia się, w jakim celu powstała kolejna książka do apologetyki, czyli obrony wiary przed argumentami ateistów. Być może niektórzy pomyślą, że wiara nie potrzebuje argumentów, ponieważ wtedy przestaje być wiarą. Czytelnik ateistyczny może sobie pomyśleć: oto kolejna książka opisująca mity chrześcijańskiej religii. Nie będę tutaj wymieniał dzieł innych pytań, które mogą się pojawić, tylko od razu przejdę *ad rem*, czyli do rzeczy, albo inaczej – do sedna powodu, dla którego ta książka została napisana.

Od 2000 lat chrześcijaństwo prowadzi wojnę o prawdę. Kiedy Jezus stał przed Piłatem, powiedział, że przyszedł dać świadectwo Prawdzie, a Piłat zapytał: „Cóż to jest prawda?” (Ew. Jana 18,37-38). To jedno z podstawowych pytań, które zada-

jemy sobie codziennie: co jest prawdą i jak ją rozpoznać? Te pytania dotyczą prawd małych i prawd wielkich, jak prawda o życiu po śmierci, prawda o Bogu, o tym, kim jesteśmy i dokąd zmierzamy. Ta książka traktuje o tym, czy Prawdę lub prawdy można rozpoznać – i jak to zrobić? Dowodzi, że prawda jest możliwa do odkrycia tylko wtedy, kiedy ufamy Bogu.

Nie jest to książka, która prezentuje tzw. dowody na istnienie Boga, choć takie informacje są w niej częściowo zawarte. Pozycja ta skupia się głównie na sposobach, w jakie my, ludzie, myślimy; skupia się na tym, co to jest logiczne myślenie, co to jest poprawne wnioskowanie, czy jest możliwe stwierdzenie, że coś jest lub nie jest prawdą absolutną. Wreszcie, w tej książce znajdują się odpowiedzi na pytania, a także wskazówki, jak rozpoznawać to, czy ktoś prowadzi z nami uczciwą racjonalną dyskusję, czy stosuje na nas manipulację, chwytły erystyczne lub też – czy wprost kłamie.

Choć ta pozycja nie rości sobie prawa do tekstu akademickiego, to zawarłem w niej trochę odniesień do autorów zajmujących się logiką, wnioskowaniem, komunikacją społeczną. Niektóre cytaty mogą być na pierwszy rzut oka niejasne bądź trudne, dlatego też do każdego z nich dołączone jest wyjaśnienie. Czasami też czytelnik, chcący głębiej zrozumieć dane zagadnienie, będzie zmuszony szukać odpowiedzi poza tą książką.

Wojna, o której wspomniałem, toczy się głównie na polu walki na słowa, walki językiem w formie mówionej, jak i pisanej. Zmagania te mają najczęściej charakter obronny, patrząc z punktu widzenia chrześcijan. Obronny z tego względu, że to głównie od chrześcijan wymaga się wyjaśnienia, dlaczego właśnie tak wierzymy. Domaganie się wytłumaczenia z naszego stanowiska spowodowane jest głównie faktem głoszenia przez Kościół Ewangelii, czyli dobrej nowiny o usprawiedliwieniu z grzechów poprzez wiarę w Jezusa Chrystusa, który zapłacił za grzechy świata. Treść Ewangelii jest na tyle intrygująca, irytująca, denerwująca, a jednocześnie ciekawa, pełna nadziei, że ludziom nieznanym Boga, a także tym, którzy nie chcą Go znać, nieodmiennie nasuwają się pytania, czy właśnie taka jest prawda, a przeciwnicy stawiają jej zarzuty.

To właśnie apologetyka, a konkretnie apologetyci II wieku mocno wpłynęli na zainicjowanie rozwoju teologii chrześcijańskiej. Czym jest apologetyka? Jest ona, mówiąc najogólniej, obroną czy też wytłumaczeniem się ze swojego stanowiska, np. z apologetyką spotykamy się w sądzie, choć obecnie tego słowa się tam nie używa. Słowo to pochodzi od greckiego ἀπολογία¹ (apologia), które oznacza m.in. obronę lub odpowiedź np. na zarzuty właśnie w postępowaniu sądowym. Między innymi właśnie tacy

¹ *Słownik grecko-polski*, pod red. Zofii Abramowiczówny, PWN, Warszawa 1958, s. 279.

ludzie jak Justyn Męczennik, Atenagoras z Aten czy Teofil z Antiochii byli pierwszymi znanymi nam apologetami, którzy podjęli walkę z herezjami; po nich było jeszcze wielu innych. Roger E. Olson pisze o nich tak:

Wszyscy oni usiłowali bronić chrześcijaństwa w jego początkowym okresie, w obliczu niezrozumienia i prześladowań, oraz próbując zharmonizować je z grecką filozofią. Sama teologia – jako poszukiwanie ortodoksji (teologicznej poprawności) – zaczyna się wraz z pojawieniem się zagrożeń dla nauczania chrześcijańskiego ze strony zwolenników różnych herezji (...)².

Naszym zadaniem jako chrześcijan jest odpowiadać na te pytania i zarzuty, podobnie jak robili to chrześcijanie pierwszych wieków. Według Olsona właśnie na wzór tych pierwszych apologetów chrześcijanie w XX wieku bronili wiary przed atakami Bertranda Russela, brytyjskiego filozofa i logika³, który wsławił się jako zajadły, ateistyczny wróg chrześcijaństwa.

Apologetyka ogólnie, ale także szczególnie apologetyka chrześcijańska, jest jednym ze składników ogólnospołecznego dyskursu światopoglądowego. Należy także na wstępie wyjaśnić, czym jest dyskurs. Termin ten występuje dość często w dzie-

² R. E. Olson, *Historia Teologii Chrześcijańskiej*, ChIB, Warszawa 2003, s. 35.

³ Tamże, s. 45.

dzinach związanych z teoriami komunikacji. Teun A. van Dijk pisze⁴, że w skład dyskursu wchodzi: a) użycie języka, b) przekazywanie idei, c) interakcja w sytuacjach społecznych. Kościół jako całość już przez dwa tysiąclecia prowadzi dyskurs ze wszystkimi swoim przeciwnikami, wśród których są osoby reprezentujące wszystkie możliwe światopoglądy, poczynając od sceptyków, poprzez ateistów, a kończąc na heretykach chrześcijańskich.

Przedmiotem analizy w dyskursie, którym będziemy się zajmowali, będą teksty wraz z ich kontekstem. Nie będą to oczywiście wszelkie teksty polemizujące ze światopoglądem chrześcijańskim, ale teksty celowo wybrane. Wybór tekstów omówię w dalszej części wstępu. Warto jeszcze dodać ciekawą i jednocześnie bardzo praktyczną definicję dyskursu, autorstwa Anny Duszak, zawartą w książce *Tekst, Dyskurs, Komunikacja Międzykulturowa*:

Dyskurs obejmuje tu całość danego aktu komunikacji, a więc zarówno określoną werbalizację (tekst), jak i czynniki pozajęzykowe, które jej towarzyszą, tj. przede wszystkim określoną sytuację użycia oraz jej uczestników⁵.

Duszak zwraca w swojej książce uwagę na wieloaspektowość dyskursu, na jego dynamikę, w re-

⁴ T. A. van Dijk, *Dyskurs jako struktura i proces*, PWN, Warszawa 2001, s. 9.

⁵ A. Duszak, *Tekst, Dyskurs, Komunikacja Międzykulturowa*, PWN, Warszawa 1998, s. 19.

zultacie czego sam analizowany tekst jest nie tylko zjawiskiem komunikacyjnym, lecz staje się aktywną przestrzenią komunikacyjną. Kiedy podchodzimy do badania tekstu, powinniśmy pamiętać, że być może spotykamy się z kimś, kto funkcjonuje w innym obszarze kulturowym, językowym, czy też przynależy do innej wspólnoty dyskursu, jak jest w przypadku ateistycznych apologetów. Chrześcijańskie jako całość są wspólnotą dyskursu, która dzieli się na mniejsze części, np. na chrześcijan w Polsce, czy też na jeszcze mniejsze części, jak wspólnoty określonych wyznań. Każda taka wspólnota ma trochę inny język, inne spojrzenie na, wydawałoby się, oczywiste rzeczy, jest po prostu inna i tę inność musimy brać pod uwagę, kiedy próbujemy zrozumieć kogoś, kto ma odmienne zdanie.

Wszystkie te elementy stanowią same w sobie barierę w prawidłowej interpretacji aktu komunikacyjnego. Kiedy zabieramy się za analizę konkretnego tekstu, musimy mieć przynajmniej świadomość, że nie wszystkie treści, które uznaliśmy przykładowo za błąd, chwyt retoryczny, atak czy herezję, są nimi w rzeczywistości. Mogą to być – i w wielu miejscach są – odmienności wynikające właśnie z różnic, niekoniecznie światopoglądowych, ale kulturowych, czy też z różnic spowodowanych używaniem innych słowników finalnych. Słownik finalny to te słowa, przy pomocy których się wypowiadamy; zestaw słów, których używa się do uza-

sadniania swoich poglądów, przekonań, myśli. Jest to swojego rodzaju ostatnia instancja językowa. Tak opisuje to Richard Rorty⁶:

Niewielka część finalnego słownika zbudowana jest z kruchych, giętkich i wszędobylskich słów w rodzaju „prawdziwy”, „dobry”, „prawy” i „piękny”. Część większa zawiera trwalsze, sztywniejsze i bardziej konkretne słowa, takie jak „Chrystus”, „Anglia”, „wzorce profesjonalne”, „przyzwoitość”, „życzliwość”, „rewolucja”, „Kościół”, „postępowy”, „rygorystyczny”, „twórczy”. To te bardziej konkretne słowa wykonują większość roboty⁷.

Nie chciałbym tutaj budować jakiejś dogmatyki nt. słownika finalnego, niemniej jednak współcześni badacze języka i kultury wskazują na wiele istotnych aspektów potrzebnych do analizowania tekstu. Ogólnie mówiąc, badacze dyskursu zwracają nam uwagę, że zawsze powinniśmy starać się zrozumieć sytuację drugiej strony: kim ona jest, w co wierzy, w jakiej jest sytuacji, co przeżyła, kiedy to mówi/pisze, jakie jest jej pochodzenie. Podejście do analizy dyskursu jest bardzo podobne do chrześcijańskiego studium Biblii, gdzie zadajemy bardzo zbliżone pytania. Każdy nasz rozmówca, oponent lub jawny przeciwnik nie myśli ani nie rozumuje identycznie jak my. Rozmawiając z kimś,

⁶ Amerykański uznany filozof o poglądach naturalistycznych, zmarły w 2007 roku.

⁷ R. Rorty, *Przygodność, ironia, solidarność*, Warszawa 1996, s. 107.

czy też czytając teksty, powinniśmy zwracać na ten fakt dużą uwagę.

Wtrącając małą dygresję, warto przypomnieć, że we współczesnych badaniach nad językiem bardzo często zapomina się, iż większa część metod interpretacji tekstu pochodzi wprost ze spuścizny Reformacji Protestanckiej. Przedstawiona powyżej teoria dyskursu w dużym stopniu jest przerabiana na kursach hermeneutyki biblijnej, i choć używa się tam innych pojęć czy terminów dla studentów seminariów nie jest to żadna nowość. Na uniwersyteckich wydziałach humanistycznych zaledwie się wspomina o źródłach hermeneutyki filozoficznej, która jest mocno osadzona właśnie na myśli reformacyjnej Marcina Lutra i jego następców. Częściej mówi się o liberalnych protestanckich hermeneutach, takich jak Schleiermacher, który jest jednym z ojców założycieli współczesnej hermeneutyki filozoficznej.

Tak szerokie ujęcie dyskursu powoduje, że możemy lepiej zrozumieć, o jaką strategię chodzi nadawcy danego tekstu, co jest jego podstawą; próbujemy zrozumieć, kto stoi za czytany przez nas tekstem, co go motywuje, jakie zadaje sobie pytania, dlaczego zadaje właśnie takie pytania, w jakim celu porusza takie a nie inne tematy? Powinniśmy zawsze pamiętać, że za każdym tekstem, czyli za każdą wypowiedzią, stoi jakieś pytanie. Urodzony we Wrocławiu Hans-Georg Gadamer (1900-2002), jeden

z największych współczesnych filozofów niemieckich i jednocześnie hermeneuta filozoficzny, ujął to w ten sposób:

Nie ma wypowiedzi, którą można by ująć tylko ze względu na podaną w niej treść, jeżeli chce się uchwycić ją w jej prawdzie. **Każda wypowiedź jest umotywowana.** Każda wypowiedź ma założenia, których nie wypowiada. Uwzględnienie tych założeń jest warunkiem zgłębienia prawdy wypowiedzi. Otóż twierdę, że ostateczną formą logiczną takiej motywacji wypowiedzi jest pytanie⁸.

Zrozumienie motywacji autora wypowiedzi pozwala nam o wiele lepiej odpierać jego argumenty, ponieważ przyglądamy się im z odpowiedniego dystansu i lepiej widzimy otoczenie i odbieramy klimat wypowiedzi. Ważne są nie tylko pytania o to, co mówi autor i gdzie się myli, ale też pytania, dlaczego tak mówi, co nim kieruje, na jakie pytania – własne lub innych – odpowiada swoim tekstem. Takie spojrzenie nie jest czymś odkrywczym także dla teologów chrześcijańskich, którzy zadają te pytania od wieków.

Niniejsza praca jest wycinkowym badaniem dyskursu światopoglądowego chrześcijaństwa i tekstów apologetów ateistycznych. Jednym z nich jest książka pt. *Bóg nie jest wielki* autorstwa Christophera Hitchensa, drugim zaś *Bóg urojony* Richarda Dawkinsa. Mimo że jest to analiza tylko dwóch tek-

⁸ H.-G. Gadamer, *Rozum, Słowo, Dzieje*, PIW, Warszawa 1979, s. 41.

stów, ich autorzy należą do czołówki ateistycznych apologetów, a ich teksty są jednymi z najbardziej rozpoznawalnych i popularnych.

Praktyczność tego opracowania polega głównie na tym, że będziemy analizować, w jaki sposób Dawkins i Hitchens prowadzą dyskurs ze swoimi czytelnikami. Będziemy brali pod uwagę zasady racjonalnego dyskursu i przykładali je do badanych tekstów. Praca jest podzielona na cztery rozdziały.

Pierwszy rozdział omawia definicję racjonalnego dyskursu. Dyskursu rozumianego jako spór różnych poglądów, gdzie zawarte będą zasady i metody racjonalnej dyskusji oraz typowe błędy i chwyturytoryczne występujące w procesach perswazyjnych. Perswazja zaś jest tutaj rozumiana jako proces polegający na tym, że „nadawca kieruje pewien komunikat do tych, których postawy chce zmienić”⁹. Procesy te są integralną częścią każdego dyskursu. W naszym przypadku są to kierunki na osi chrześcijaństwo – ateizm. Celem tego rozdziału jest praktyczne wprowadzenie czytelnika w fundamentalne arkana prawidłowego wnioskowania oraz przybliżenie podstawowych błędnych wnioskowań. Umiejętność ta przydaje się nie tylko w sporach światopoglądowych, lecz być może nawet bardziej w codziennych aktach komunikacyjnych, w odniesieniu do prawidłowego, jasnego i dobrze zorganizowa-

⁹ M. Tokarz, *Argumentacja Perswazja Manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, 2006, s. 195.

nego przekazywania treści podczas studiów biblijnych, wygłaszania kazań, pisanie tekstów, prowadzenia prezentacji itd.

W końcowej części rozdziału w skrótowy sposób zastanowimy się nad motywami, które przyczyniają się do **nieracjonalnego** dyskursu.

Drugi i trzeci rozdział będzie wybiórczo prezentował główne wady, błędy lub świadome łamanie zasad dyskursu racjonalnego w omawianych tekstach.

Czwarty rozdział jest próbą podsumowania wniosków wynikłych z obserwacji dokonanych na przyjętych tekstach. Wnioski te stanowią elementy, które będziemy starali się ułożyć w spójny obraz trwającego współcześnie dyskursu chrześcijańsko-ateistycznego. Zaproponuję także kilka sugestii dotyczących metod uprawiania apologetyki w dzisiejszym kontekście kulturowym.

Bibliografia

- Abramowiczówna, Z. (1958). *Słownik grecko-polski*. Warszawa: PWN.
- Ajdukiewicz, K. (1985). *Język i poznanie*. Warszawa: PWN.
- Podsiad, A., Więckowski, Z. (1983). *Mały słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: PAX.
- Arystoteles. (2009). *Metafizyka*. Warszawa: PWN.
- Behe, M. (2008). *Czarna skrzynka Darwina*. Warszawa: Me-gas.
- *Biblia Tysiąclecia, wyd. trzecie poprawione*. (1990). Poznań – Warszawa: Pallottinum.
- Dawkins, R. (2012). *Bóg urojony*. Warszawa: CiS.
- Dijk, T. A. (2001). *Dyskurs jako struktura i proces*. Warszawa: PWN.
- Duszak, A. (1998). *Tekst, Dyskurs, Komunikacja Międzykulturowa*. Warszawa: PWN.
- E.Olson, R. (2003). *Historia Teologii Chrześcijańskiej*. Warszawa: ChIB.
- Gadamer, H. G. (1979). *Rozum, Słowo, Dzieje*. Warszawa: PIW.
- Hitchens, C. (2011). *Bóg nie jest wielki*. Katowice: Sonia Draga.
- Hołówka, T. (1998). *Błędy spory argumenty, szkice z logiki stosowanej*. Warszawa: Wydział Filozofii i Socjologii UW.
- Kant, I. (2010). *Prolegomena*. Warszawa: Hachette.
- Kartezjusz. (2008). *Rozprawa o metodzie, Rozmyślenia nad zasadami filozofii*. Kielce: Hachette.
- McGrath, A. (2012). *Bóg nie jest urojeniem. Złudzenie Dawkinsa*. Warszawa: WAM.
- Reale, G. (2008). *Historia filozofii starożytnej*, tom I, przeł. E. I. Zieliński. Lublin: KUL.

- Rorty, R. (1996). *Przygodność, ironia, solidarność*. Warszawa.
- Sagan, D. (2008). *Spór o nieredukowalną złożoność układów biochemicznych*. MEGAS: Warszawa.
- Schopenhauer, A. (2007). *Erystyka, sztuka prowadzenia sporów*. Gliwice: Helion.
- Tokarz, M. (2006). *Argumentacja Perswazja Manipulacja. Wykłady z teorii komunikacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Woleński, J. (2005). *Epistemologia*, Warszawa: PWN.
- Wójcicki, R. (2002). *Wykłady z logiki z elementami teorii wiedzy*. Warszawa: Wyd.Naukowe Scholar.
- Ziemiński, Z. (2002). *Logika praktyczna*. Warszawa: PWN.



Od 2000 lat chrześcijaństwo prowadzi wojnę o prawdę. Kiedy Jezus stał przed Piłatem, powiedział, że przyszedł dać świadectwo Prawdzie, a Piłat zapytał: Cóż to jest prawda? (Ew. Jana 18,37-38). To jedno z podstawowych pytań, które zadajemy sobie codziennie: co jest prawdą i jak ją rozpoznać? Te pytania dotyczą prawd małych i prawd wielkich, jak prawda o życiu po śmierci, prawda o Bogu, o tym, kim jesteśmy i dokąd zmierzamy. Ta książka traktuje o tym, czy Prawdę lub prawdy można rozpoznać – i jak to zrobić? Dowodzi, że prawda jest możliwa do odkrycia tylko wtedy kiedy ufamy Bogu.

Nie jest to książka, która prezentuje tzw. dowody na istnienie Boga. Pozycja ta skupia się głównie na sposobach, w jaki my, ludzie, myślimy; skupia się na tym, co to jest logiczne myślenie, co to jest poprawne wnioskowanie, czy jest możliwe stwierdzenie, że coś jest lub nie jest prawdą absolutną. Wreszcie, w tej książce znajdziemy wskazówki, jak rozpoznawać to, czy ktoś prowadzi z nami uczciwą racjonalną dyskusję, czy stosuje na nas manipulację, chwyt erystyczne lub też – czy wprost kłamie.



Michał Prończuk – mąż i ojciec od 22 lat. Pastor w Kościele Chrześcijan Baptystów w Toruniu. Absolwent EWST we Wrocławiu i WBST w Warszawie (licencjat z teologii). Absolwent UMK w Toruniu (magisterium z filozofii). Pasjonat dyskusji i apologetyki chrześcijańskiej.

BIBLIJNE TOWARZYSTWO
KREACJONISTYCZNE

Chrześcijański Instytut Apologetyczny

iw Instytut Wydawniczy
Compassion

www.compassion.pl

ISBN 978-83-7978-104-1



9 788379 781041